

beri gondok, a még létező ősi és az új között. Az emberi szellem minden bizonnyal súlyos válságon megy keresztül, de bízni kell abban, hogy saját magát ismételten újra- és újratemtve, idővel emberi és esztétikai rendet fog kialakítani a világ jelenlegi zűrzavarában.

Nem tudom, lesz-e még idő — talán már a mai sem az —, mely még kapcsolatot szeretne fenntartani az ősi, népi művészet nagyszerű szellemével, de úgy gondolom, minden eljövendő kor és alkotó számára tanulság lehet az a képzeletgazdagság, formai és szerkezeti tökéletesség, a művészi kifejezés csodálatos ereje, mely páratlan szépséggel sugárzik ezekből a művekből.

Ha összevetek stílusokat, korszakokat, kimagasló nagy egyéniségeket, arra a következtetésre jutok, hogy a művészetben nincs fejlődés, csak változás, alakulás. Az ősember kezdetleges életkörülményei között már oly művészi magaslatra jutott, mint akár a reneszánsz nagymesterek, s a primitívnek mondott néger plasztika is klasszikusabb és elvontabb más stílusoknál, sőt, páratlan formai tisztaságra jutva, képes volt megtermékenyíteni az egész modern művészetet.

A népművészet, habár nincsenek kimagasló egyéniségei, csodálatos alkotásaival töretlenül tiszta és tömör kifejezőmódjával, kimeríthetetlen ötletességével, képzelőerejével egyenrangú felként vesz részt az emberi szellem egyetemes formateremtésében. Csak azt tartom lényegesnek, a jövő számára ígértesnek, ami magas szinten szolgálja a földön az emberi élet szépségét, emberi módon való alakítását, a népművészet pedig minden bizonnyal ezt tette.

Szervátiusz Tibor

A művészet és a kor

A XX. század képzőművészete talán túlságosan is belenézett a régi korok primitív művészetébe. Az ásatásoknál felszínre került szobrok, az altamirai, tassili, lascaux-i barlangfestmények nagy művészi ereje példa lett a modern művészet számára. Ezeknek a kiásott szobroknak és fölfedezett festményeknek művészi problémái sokban megegyeznek a mai képzőművészet szemléletével, esztétikai eszméjével.

A folyton megújuló környezet viszonylatában a modern képzőművészet keresi az örökös mozgásban levő etikai és esztétikai igazságot. Hogyan viszonyulhat egymáshoz például a két távoli korszak szemlélete? A felelet talán ez lehet: a művészet nem annyira fejlődő, mint inkább változó megnyilvánulása a léleknek. Másképpen hogyan érthetőek és értékelhetőek a rég letűnt korok eredményeit, és hogyan vehetőek példának, hiszen minden más vonatkozásban az altamirai ember élete és kultúrájának állapota — a mai élet összehasonlíthatatlan felsőbbrendűsége mellett — szóba sem jöhet. Foszló prémekbe csavart, a természet fenyegetésétől örökös félelemben élő ember kezdetleges eszközökkel védte rövid és szenvedésekkel tele létét. Az élet minden megnyilvánulása a lehető legalacsonyabb fokon zajlott, csak a művészete nőtt hatalmasra. Hogyan lehetséges ez?

Magyarázata nem lehet más, mint hogy a magasrendű képzőművészeti alkotás nem feltétlenül a fejlett kultúra és civilizáció eredménye. Az emberi érzések összegzése minden korok lehetősége, mint a közösség kitermelte kiváló egyén kifejezése

formája. Témája nem lehet más, mint az, ami az összesség vagy a kiváló egyén érdekeit érinti, őt foglalkoztatja. A XX. század művésze áhítattal és elismeréssel szemléli az őskori alkotásokat. Nem azért, mert ezek az ősművész tiszteletet érdemlő „próbálkozásai”, hanem mert reánk, annyi roppant idő elteltével is, a benünk rejtlő kifejezés hatalmsága lenyűgöző erővel hat.

Igen, a kifejezés ereje az a tényező, ami az összes művészetek mindenkori mértéke. Ezt csodáljuk a régi korok mesterműveiben, és ezt várjuk a mai művészet képviselőitől is. Mindegy, hogy a művész milyenképpen adta vagy adja elő tudását a világról (primitív, klasszikus, absztrakt), de nagy hiba, ha mondanivalója nélkülözi a kifejezés erejét, nem őszinte, nem saját korához szól. A régi korok primitív szobrászata, az altamirai festészet, a közép-amerikai vagy a csendes-óceáni szigetvilág művészete az akkori élet részeseihez szólt, de olyan értelmesen, olyan emberien, hogy minden korok tanulhatnak belőle. Ez a művészet hangsúlyozottan az őszinte érzelmek összegezése.

Egyes mai művészek magabiztosan nyilatkoznak: „Nem a jelennek, a jövőnek dolgozunk... ha nem értenek meg, nem a mi hibánk... az impresszionizmust sem értették meg kortársai” — mondják, vagy ehhez hasonlíkat. Csakugyan, az impresszionizmus kezdetben gúnyolódás tárgya volt, mondanivalóit, kifejezési eszközeit csak később méltányolták. De az impresszionizmus csak szűk epizód a művészet nagy, hömpölygő folyamában. Gyöngességét korai halála bizonyítja. A primitív korok művészetének eredménye azonban most is él, most is hat, követőkre talál, sokan próbálják ellesni belső és külső jegyeit.

A tehetséges művész *őszinte*, és szándéka szerint *korához szól*. Beszéde egyszerű, érthető. Kortársaihoz fordul, nem holdlakóknak prédikál. Érzéseit, észrevételeit, tudását akarja közölni embertársaival érdek nélkül, ösztönösen, emberségből. Mindehhez szerencsésen összegyűjtött emberi tulajdonságokra van szüksége. Mert az alkotó keze nem üres. Neki mindig csak adnia kell, osztogatja, szétszórja gazdag emberségét. Aki csak úgy tesz, mintha adna, vagy emészthetelent kínál — félrevezeti embertársait.

A művészeteknek óriási szerepük van az ember tökéletesítésében. Céljuk határozott: nemes érzések ébresztése, felvilágosítás, tanítás, nevelés. A jó művész a legegyszerűbb témák, akár egy gyümölcs, virág vagy tárgy segítségével is képes közölni társadalmi magatartását. A képen egy tárgy, egy csupor lehet otromba vagy lehet kecses, formája, helyzete, színei komoly problémákat vehetnek fel és oldhatnak meg.

Mennyivel inkább tárháza akkor a művészi mondanivalóknak az alak, az ember, az ő hallatlan fizikai és szellemi bonyolultságában. Az emberi alak kizárásának kísérlete a képzőművészet témáiból — neveléses, dilettáns igyekezet. Már a legrégebb korok művészete is róla beszél a legtöbbet, az emberi alakról, férfiről, nőről. E kiásott és felfedezett figurákon keresztül nézünk vissza bölcsőnkbe, ismerünk önmagunkra.

Mit is mondanak ezek az alkotások? Beszélnek elsősorban az őskori életről, elmondják a sok ezer évvel ezelőtti közösségek küzdelmét, tevékenységét. De ma is titok, hogyan jutott ideje a nehéz körülmények között élő őskori művésznek szobrok faragására, és ereje a sötét barlangok festészeti csodáinak elkészítésére. Az alakok fő jellegzetessége a formák és a mozgás nagyerejű kihangsúlyozása, a jellemzés hallatlan tömörsége. Itt szeretne találkozni a modern művészet rég letűnt korok mesterműveinek karakterizáló erejével, de ebben a törekvésében gyakran esik abba a hibába, hogy külsőségeit, esetlenségeit is utánózni igyekszik.

Kiállításainkon lépten-nyomon találkozunk az őskori művészet befolyásával, különösen a szobrászatban. A régi korok mesterműveinek tanulmányozásakor mi mást érezhet fenségesnek a modern művész, mint a kifejezés lenyűgöző erejét, az őszinteséget, a gyermeki báj varázsát? Korunk szemlélete is egyszerűsítésre törekszik, próbálja levetni a századokon keresztül felszedett fölösleges sallangot.

Egyszerűnek lenni, gyermeki örömeiket élvezni, sátrakban lakni, félmeztelenül járni, barangolni — századunk titkos gondolata. És tagadhatatlan, hogy a legfőbb emberi tulajdonság, a mindenféle művészi megnyilvánulás rugója, az alkotási ösztön, bennünk élő valóság. Kétségtelen, hogy ma a művészi útkeresés az egyszerűség, az őszinteség felé vezet. Korunk művészete szeretne újat, fantáziával telítettet, érvényest mondani, a bravúros technikánál, az arányok pontosságánál többre becsülve a szemlélet kendőzetlenségét, meztelen báját, hogy segítséget nyújtson a tisztább látás, a változó élet igazságainak megtalálásában.

*

Az impresszionizmus reakció volt a XIX. század mesterkélte, hazug, tükörsimává nyalt zsánerkép-művészetére. E hirtelen jött művészeti szemlélet, minimálisra redukált elbeszélő témáival, a forma és a szín merész felbontásával kisméretű táblaképek síkjain, csak tiszta forrásból merített. Jelszava: „Ki a természetbe!“

Legújabbán, modern művészek minden eddigi eredményt feláldozva szakadnak el a természettől, kijelentvén: „El a természettől!“ Mondják: „Újat akarok, mást, nem olyat, ami körülöttünk előfordul... Nem akarok utánozni semmiképpen! Teremteni akarok, alkotni *egyedi* műveket!“

E program nagyszerű és tiszteletre méltó. Megvalósítása azonban egyelőre nehézségekbe ütközhet. Ma még minden gondolatunk — a titkos is — létező, ismert formákhoz kötött. Nem tudunk világunktól idegen formákat, színeket elképzelni. A vallásos festészet is, bár minden tőle telhető igyekezettel akart a földi vonatkozásoktól megszabadulni, mégis kénytelen volt Isten alakját is a magunk formájával és tulajdonságaival felruházni. Az angyalokat madaraktól kölcsönzött szárnyakkal, az ördögöket állati lábakkal, szarvakkal látta el, és sohasem tőlünk ismeretlen formájú „alkatrészekkel“.

Bár a gondolat és a fantázia kimeríthetetlen, megfoghatatlan és képtelenségekre is képes, mégis földi ismeretekhez kötött. Egy festmény, hogy igazi mestermű legyen, nem szorul „repülő csészealjnak“ esetleg fantasztikus formáinak segítségére. A maradandó munka szenvedéllyel, tudással készül egy nemes cél érdekében. Kigyalta szellemi erőlködések eredményezhetnek ügyes művészeti tréfát, izgató játékot — sanyargatott idegzetű „műértők“ vagy kollégák kétes öröme, de sohasem lesznek átütő erejű, érvényes műalkotások.

Faragott férfialak
(Uj-Guinea)

S még valami: nem elég a művet megalkotni. Nem elég a rádióhullámokat kisugározni. Felvevő készülék hiányában a leghatalmasabb igazság is csak pusztába kiáltott szó. A művésznek kortársaihoz kell szólania, mert az alkotás csak akkor válik maradandóvá, ha az emberek megértésével találkozik. Ha ismeretlen kategóriák ködébe zárkozik, a hasznavehetetlen, érdektelen tehertételek sorsára jut.

A dolgok jövője előttünk jórészt ismeretlen, bekövetkezése feltételekhez kötött. Egyik ilyen feltétel a szükségesség. Csak az marad meg értéknek, amire szükség van. A technika ugrásszerű fejlődése parancsolólag szól bele az élet folyásába. Egyes, eddig határozott értékek túlhaladottá válva eltűnnek, vagy az utókor okulására rezervátumokba, múzeumokba kerülnek.

A művészt szükségés. Az öntudatra ébredt ember az élet minden mozzanatában szükségét érzi, szomjúhozza. Már az első ruhadarabbal, vagy még hamarabb ébredt fel a rendes, a rendesebb, a szép, a még szebb kívánalma.

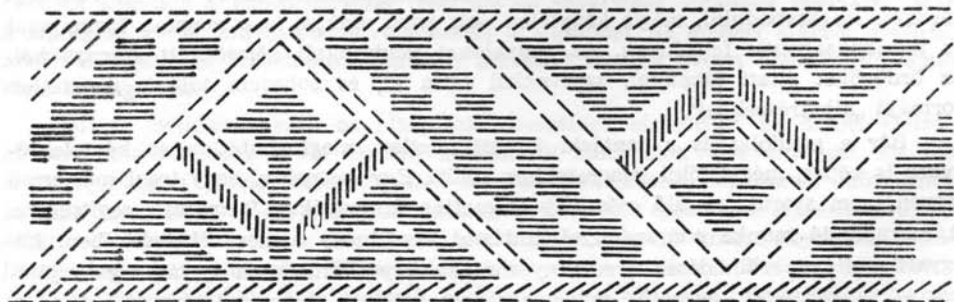
A művészet élő valóság. És mint minden élő, születik, él és átváltozik. Bele kell törödnünk, ha egyes formák, elvesztve addigi használhatóságukat, más megjelenési formák szolgálatába szegődnek. A mankóra szorult művészet azonban hamarosan elpusztul.

A gép megjelenése egyszerre megváltoztatta a képzőművészetek s különösen a festészet eddigi szerepét. Ma a rotációsok ezrei sok millió példányban nyomják a megfelelőbbnél megfelelőbb képeket, színes fényképreprodukciókat, portrékat, jeleneteket. A gép csodája megőrökíti az élet legfinomabb rezgéseit is. Új munkalehetőségek nyílnak. Egy-egy film megalkotásánál a művészek nagy tömege dolgozik. Bár a film csak leutánozza a természet csendjét, viharát, benne a művész — erejéhez mérten — alakít, formál, emberi érzéseket összegez. És ömlik a nép nézni, látni ez új művészet eddig ismeretlen kifejező erejét...

A gép csodája az Ember szellemét dicséri. Ez az alkotó szellem pedig csak akkor találkozik igazi elismeréssel, ha benne a tömegek saját magukra ismernek. A művészetek mértékegysége az Ember, elsősorban őt ábrázolja, érte készül. Az élet pedig hallatlan gazdagságban termel ki nyersanyagot az alkotásra. Megadatott tehát minden korok művészenek a lehetőség belenézni a nyersanyagba, és megformálni a lényegét.

Az őszinteség, az alkotási öröm, a kifejezés ereje magas művészi szintre emeli, maradandó értékűvé teszi az alkotást, bármely formában jelentkezik, bármely korban születik is.

Mohi Sándor

Barcasági csángó kézelőminta 1900-ból